

KUR'AN'IN YAZIYA AKTARILMASI VE İLK VAHİY KÂTİBİ MESELESİ

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
hcelikenes@hotmail.com

Öz

Bu makalenin konusu, Kur'an'ın yazılması ve ilk vahiy kâtibinin kim olduğudur. Vahyin korunması için Hz. Peygamber inen ayetleri ezberledi, ezberletti ve yazdırdı. Hz. Peygamberin görevlendirdiği ve vahyi yazan kimselere vahiy kâtibî denir.

Kur'an'ın yazıya aktarıldığı kesin olmakla birlikte bunu ilk yazmaya başlayanın kim olduğu kesin değildir. İlk Müslümanlardan olması, İslam geldiği zamanda okuryazar olması, sürekli Hz. Peygamberin yanında bulunması ve vahiy kâtipliği yapmış bir kişi olmasından dolayı ilk vahiy kâtibinin Hz. Ali olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Anahtar Kelimeler: vahiy, vahiy kâtibî, Kur'an

TRANSFER OF THE TEXT OF THE QURAN AND ISSUE OF FIRST SCRIBE OF THE REVELATION

Abstract

The subject of this article is the recording of the Qur'an and who wrote down it firstly. The Prophet did memorized the verses revealed and get them memorized and dictated for the protection of revelation. The men who were commissioned for the recording of the Qur'an by the Prophet and wrote down them were called as a scribe of the revelation.

Although it is certain that the Qur'an is recorded, who wrote down it firstly is vague. Due to one of first Muslims, literate, spending time with The Prophet frequently and one of scribes of the revelation, that Ali is the first scribe is strong opinion.

Keywords: revelation, scribe of the revelation, Qur'an

Giriş

Kur'an'ın kitaplaşma süreci belli aşamalardan sonra gerçekleşmiştir. İlk inen vahiylerle birlikte onların korunması da gündeme gelmiştir. Hz. Peygamber (sas) hem ezberleyerek hem de yazdırarak vahyi korumak için gayret göstermiştir. O bir taraftan inen ayetleri hemen ezberlemeye çalışırken diğer taraftan da onları yazma bilen kimseler aracılığı ile kayıt altına almaya çalışıyordu.

Hız. Peygamber (sas) kendisine nazil olan vahiyleri vahiy kâtiplerine yazdırdıktan sonra onlar okuyor kendisi de dinliyordu. Bu dinlemeden sonra yazılan nüshanın birini sahabe kendi yanlarına alırken, diğerini de Hız. Peygamber kendi evinde muhafaza ediyordu.¹

Kur'an'ın tamamen yazıya geçirilmesi konusunda ihtilaf olmazken onun ne zaman yazıya geçirilmeye başladığı, ilk vahiy kâtibinin kim olduğu ve ilk yazma işine ne zaman başladığı konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir.

Biz bu çalışmamızda Kur'an'ın ne zaman yazılmaya başladığını ve ilk vahiy kâtibinin kim olabileceğini ortaya koymaya çalışacağız. Meseleyi önce Kur'an'ın yazılacağına işaret eden deliller bağlamında ele aldıktan sonra, Hız. Peygamber ve sahabenin bu konudaki tutumlarını inceleyerek bir neticeye ulaşmaya çalışacağız.

A. Kur'an'ın Yazıldığına Delilleri

Kur'an'ın isimlerinden biri de “yazılmış, yazılan ve okunan” anlamına gelen “*el-Kitab*” tır. Kitap denmesinin sebebi ise, onun yazılı olmasından ve sahifelerden meydana gelmesinden dolayıdır. Bu yönüyle “*kitap*” kelimesi Kur'an'ı da içerisine alan daha kapsamlı bir kavramdır.

Kur'an'ın yazılı olduğuna delalet eden rivayetler denince ilk akla gelen ayetlerdir. Konuyla ilgili olarak şu ayetleri zikredebiliriz:

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

“Nûn. Kalem'e ve yazdıkları şeylere andolsun ki,”²

وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ

“Tûr'a, yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba, andolsun ki”³

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ مَّرْفُوعَةٌ مُطَهَّرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ

“Sakin (bir daha böyle yapma). Çünkü o (Kur'an) bir öğüttür. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. O, (Allah indinde) çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir.”⁴

¹ Suyûtî, Celâleddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, el-Mektebetü'l-Asriyyetü, Beyrut, 2008, I/141; Zerkânî, Muhammed b. Abdu'l-Azîm, *Menâhilü'l-İrfan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, I/245.

² Kalem, 8/1.

³ Tûr, 52/1-3.

⁴ Abese, 80/11-14.

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

(Şöyle) dediler: «(Bu ayetler) onun başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, evvelkilere ait masallardır»⁵

إِنَّهُ لَفَرَّانٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ

“Doğrusu bu Kitap, sadece arınmış olanların dokunabileceği, saklı bir Kitap’ta mevcutken Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş olan Kuranı Kerim’dir.”⁶

Yukarıda zikretmiş olduğumuz ayetlerden de anlaşılacağı gibi Kur’an kendisinin yazıya aktarılmış bir kitap olduğundan bahsetmektedir. Kur’an kendisinin yazılı bir kitap olduğundan bahsettiğine göre, bu işi yaptıracak kişinin Hz. Peygamber, yazacak kimselerin ise yazma bilen sahabeler olması gerekmektedir.

Hz. Peygamber (sas)’in “Benden Kur’an’dan başkasını yazmayın. Benden Kur’an’dan başka bir şey yazan onu imha etsin”⁷ şeklinde gelen rivayetten de O’nun inen ayetleri yazdığı anlaşılmaktadır. Aşağıda zikredeceğimiz rivayetler yazma işinin sahabeler tarafından yapıldığını göstermektedir:

Bunlardan ilki ve en meşhuru Hz. Ömer’in Müslüman olması ile ilgili şu rivayettir:

“Hz. Ömer Hz. Peygamberi ve bazı Müslümanları öldürmek için yola çıkar. Yolda Nuaym b. Abdullah ile karşılaşır. Ondan eniştesi ve kız kardeşinin Müslüman olduğunu öğrenince yolunu değiştirir ve onların evine gider. O sırada kız kardeşi ve eniştesi ‘Tâhâ’ ve ‘Kuvvirat’ surelerini okumaktadır. Ömer’i görünce korkuya kapılarak okunan Mushaf nüshalarını saklarlar. Ömer ısrarla kardeşinden ne okuduğunu sorar ve ondan yazılı ayetlere bir şey yapmayacağı konusunda söz aldıktan sonra sahifeyi ona verir. Ömer Taha suresini 16. ayete, Tekvir Suresini de 14. ayete kadar okuduktan sonra Müslüman olur.”⁸

Aynı rivayet İbn Kesir’de de geçer fakat orada okunan surenin Tâhâ suresi olduğu zikredilir.⁹ İbn İshak’ın “Taha suresi nazil olmuştu” ifadesinden hareketle de bu surenin de aynı zaman dilimi içerisinde yeni nazil olduğu belirtilmiştir.¹⁰

⁵ Furkân, 25/5.

⁶ Vakîâ, 56/77-79.

⁷ Müslim, Zühd ve’r-Rekâik: 72.

⁸ İbn İshak, Ebu Abdillâh Muhammed, *Sîretü İbn İshâk*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya, 1981, s. 160-163.

⁹ İbn Kesîr, Ebu’l-fedâ İsmail b. Ömer, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2007, s. 146.

Saîd b. El-Âs: “Bismillahirrahmânirrahîm’i ilk yazan kişi bendim”¹¹ dediği rivayet edilir.

Resulullah, düşman eline geçer endişesiyle, üzerimizde Kur’an yazılı Mushaflarla düşman beldelerine gitmemizi yasakladı.¹² Şeklindeki rivayetten de sahabenin üzerlerinde yazılı vahiyler taşıdıkları, “*Kim benden Kur’an’dan başka bir şey yazmış ise onu yok etsin*”¹³ rivayetinden de yazma işinin sahabe arasında çok yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Mekke’ye hicret eden ve orada Hz. Peygamberle bir süre kalan Rafî b. Malik el-Aclan’ın Taha suresi inince onu yazarak Medine’ye götürmesi ve Medine’ye vardıktan sonra da kendi kavmine okumuş¹⁴ olması da Kur’an’ın Mekke döneminde iken yazıya aktarıldığının delilleri arasında zikredilebilir.

Mekke döneminde Kur’an’ın yazıya aktarılması kesin olmakla birlikte onun ne zaman yazıya aktarılmaya başladığı tartışma konusu olmuştur. Hz. Ömer’in Müslüman olması hadisesi bu konuya bir nebze ışık tutmuş olsa da nihai anlamda meseleyi aydınlatmakta yeterli olamamıştır. Bu meselenin başlangıç noktasını tespitte kalkışmadan önce Hz. Peygamberin ve sahabenin bu konudaki hassasiyetlerini ortaya koymaya çalışalım. Çünkü onların bu tutumu meselenin aydınlatılmasında bizlere ışık tutacaktır.

B. Hz. Peygamber Döneminde Kur’an’ın Korunması Çabası

Hz. Peygamber döneminde Kur’an’ın korunması çabalarını da; Hz. Peygamberin kendi çabaları ve sahabelerin çabaları olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

1. Hz. Peygamberin Kendi Çabaları

Hz. Peygamber (sas) kendisi ümmî idi ve ümmî olan bir topluma da peygamber olarak görevlendirilmişti. Bir anda vahye muhatap olması ve bu ilahi vahiyleri diğer insanlara aktarmakla görevlendirilmesi haliyle onu bazı davranışlara itmişti. Bu davranışlardan birisi de inen ayetleri unutma korkusundan dolayı ezberlemeye çalışmasıydı. Onları unutmamak için Cebrail (as) vahyi kendisine okurken o da tekrar etmeye çalışıyordu. Kur’an bu konudan şu şekilde bahsetmektedir:

¹⁰ Erdem, Mehmet, İslam Teşriinin Oluşum **Seyri** Açısından **Vahy Döneminin Mekke Merhalesi** ve Safhaları, Dini Araştırmalar, Eylül-Aralık 2006, Cilt: 9, sayı: 26, s. 290.

¹¹ Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr fî Tefsîri’l-Me’sûr, Daru’l-Fikr*, Beyrut, 1993, I/29

¹² Ahmed b. Hanbel, II, 10.

¹³ Müslim, *Zühd*: 72.

¹⁴ İbnü’l- Esîr, *Usudü’l-Gabe fi Ma’rifeti’s-Sahabe*, Dar-u İbni Hazm, Beyrut, 2012, s.378-379; El-A’zamî, Muhammed Mustafa, *The History of the Qur’anın Text*, Uc İslamic Academy Leicester, England, s.68.

“Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için (Cebrail vahyi iyice bitirmeden) dilini onunla depreştirme. Onu (göğsünde) toplamak, onu (dilinde akıtıp) okutmak şüphesiz bize aittir.”¹⁵

“Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmazdan evvel Kur'an (ı okumada) acele etme, 'Rabbim, benim ilmimi artır' de”¹⁶

Bu ayetlerden ilkinde Hz. Peygamber'e susması emredilirken bunun süresi belirtilmemiştir. İkincisinde ise bunun süresi belirtilmiştir. Cebrail'in getirdiği vahyin tamamını dinledikten sonra okumaya başlaması bildiriliyor.¹⁷ Taha suresindeki ayet kıyâme suresindeki ayeti hem tekit ediyor hem de tefsir ediyor.¹⁸

Yine bununla ilgili olarak: “Sana (Kur'an'ı) okutacağız ve artık unutmayacaksın.”¹⁹ buyrulurken ona gelen vahiylerin Hz. Peygambere okutulması ve ona unutturulmayacağı garanti altına alınmıştır.

Hz. Peygamber nazil olan ayetleri unutmamak için dili ile tekrar ettiğini, ama buna karşılık ilahî irade tarafından ikaz edildiğini, ama bunun süresinin ne kadar olduğunu kestiremediğini, ikinci gelen ayet ile de bunun süresi belirtilmektedir. Â'lâ suresindeki ayet ile de bu konuda kendisine güvence verilmiştir.

2. Sahabenin Çabaları

Hz. Peygamber'in kendisi, Kur'an'ı ezberlemeye ve muhafaza altına almaya çalıştığı gibi sahabenin de bu konuda tatlı bir rekabet içerisinde oldukları şu rivayetlerden anlaşılmaktadır:

Abdullah ibni Ömer: “Kur'an'ı cem ettim ve onu her gece okudum. Bu durum Hz. Peygambere ulaştı, o her ayda bir okumamı istedi.”²⁰

Bazıları buradaki cemden maksadın ezberlemek olduğunu söyleyeler de çoğunluğun görüşü yazmak şeklindedir.²¹

¹⁵ Kıyâme, 75/16-17.

¹⁶ Tâhâ, 20/114.

¹⁷ Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, İFAV, İstanbul, 2012, s. 76.

¹⁸ Demirci, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁹ Â'lâ, 87/6.

²⁰ Nesai, *Kitabu's-Siyâm*: 76.

²¹ Zerkânî, *a.g.e.*, I/221.

Hız. Peygamber (sas)'in “*Benden Kur'an'dan başkasını yazmayın. Benden Kur'an'dan başka bir şey yazan onu imha etsin.*”²² şeklinde gelen rivayetten de sahabenin inen vahiyleri yazdıkları anlaşılmaktadır.

Yine sahabeden, inen ayetleri ezberleyenlere hafız²³, ilk günden itibaren ezberleyenlere ise kârî²⁴ ifadeleri kullanılıyordu. Bu ifadelerin sahabe hakkında kullanılması onların Kur'an'ı ilk günden itibaren ezberlemeye ve korumaya çalıştıklarının bir delilidir.

C. Vahyin İlk Kez Yazıya Aktarılması

Vahyin yazılması ve korunmaya çalışılması bağlamında sahabenin çabalarından bahsettikten sonra, vahyin ne zaman yazıya geçirilmeye başlandığı meselesine gelebiliriz.

Vahyin ilk kez ne zaman yazıya aktarıldığı konusunda net bir görüş zikredilmemiş ve Hız. Ömer'in Müslüman olmasına sebep olan hadise ilk belge olarak zikredilmiştir.

Genel anlamda Hız. Peygamberi Hız. Hatice'ye namaz kılmasını öğretirken gören ve ona iman eden ikinci Müslüman olan Hız. Ali²⁵ ve Hız. Ebubekir gibi, ilk Müslümanların okuma yazma bilmiş olmaları vahyin daha erken dönemden itibaren yazılmaya başlamış olduğuna delil olabilir.

Vahyin ilk dönemden itibaren yazılmaya başladığına delil olabilecek diğer hususları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hız. Peygamber ilk nazil olan vahyin içerisinde; “*O, kalemle yazmayı öğretendir.*”²⁶, “*Kaleme ve satır satır yazdıklarına*”²⁷ şeklinde yazıya atıfta bulunulmuş olması. Eğer bir konuya atıf yapılmışsa onun matufunun olması da son derece tabiidir.

2. Vahiy geldiği zaman Hız. Peygamber hemen bir vahiy kâtibini çağırıyor ve gelen vahiyleri ona yazdırıyordu²⁸. Bu durum, O'nun yazdırma konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Yani inen vahyin yazıya aktarılması için belli bir süre geçmesini hiçbir zaman beklememiştir. Hatta Hız. Ebubekir ile gizlice Medine'ye hicret edeceği zaman dahi Hız. Ebubekir'in yanında, Hız. Peygamber'in Erkam'ın evine girmeden önce Müslüman olan Âmir

²² Müslüm, Zühd ve'r-Rekâik: 72.

²³ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV, Ankara, 1997, s. 67.

²⁴ Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 66.

²⁵ İbn Kesir, *a.g.e.*, s. 101.

²⁶ Alâk, 96/4.

²⁷ Kalem, 68/1.

²⁸ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'an*: 4.

b. Fuheyre'yi de vahiy kâtibi olarak almıştı.²⁹ Bunlar yanlarından yazı malzemesini eksik etmiyor ve inen vahiyleri hemen kayıt altına alıyorlardı. Hatta hicret esnasında Hz. Peygamberi yakalamak isteyen Süraka b. Malik, Hz. Peygamberden kendisi için bir emanname yazmasını isteyince, Hz. Peygamber (sas) de Amir b. Fuheyre'ye söylemiş ve o da bir deri parçasına yazarak ona vermişti.

Hz. Peygamberin vahyi yazmak konusundaki bu hassasiyeti onun hayatının belli bir dönemine hasretmek yanlış olur. Eğer böyle bir şeyi söyleyecek olsak bile O'nun nübüvvetinin ilk yılları için değil sonraki yılları için söylemek daha mantıklı olur. Çünkü sonraki dönemlerde Müslümanların sayısı arttığı gibi vahiy kâtiplerinin de sayısı artmıştı. Vahiy kâtibi olmasalar bile heran yanında vahyin inişine şahit olan sahabeler vardı. Böyle bir ortamda vahyi muhafaza etmek ilk dönemlere göre çok daha kolaydı. İlk dönemlerde hem Müslümanların sayısı hem de bunlar içerisinde okuma yazma bilenlerin oranı çok azdı.

Müslümanların çok olduğu, okuma yazma bilenlerin de fazla olduğu bir ortamda bile inen vahiyleri hemen bir vahiy kâtibi çağrıtılarak yazdıran Peygamberin, ilk dönemlerde yazdırmamış olması düşünülemez. Hatta o dönemde daha fazla hassas davrandığı söylenebilir.

3. Vahyin yazılmış olduğu malzemelerin çeşitliliği. Vahyin ilk yıllarında yazı malzemesi bulmak son derece zor³⁰ olduğundan dolayı vahiy kâtipleri, üzerine yazı yazılabilecek olan her türlü şeyin üzerine yazı yazıyorlardı. Vahiy için kullanılan malzemeler ise şunlardı:

Parşömen parçaları (özel bir deri), Rakk (tabaklanmış deri) , Kat'u'l-edîm (işlenmemiş deri, Lihâf (ince beyaz taşlar), Asîbu'n-nahl (hurma ağacı yapraklarının orta damarları), Ektâf (develerin kürek kemikleri)³¹, Ruk'a (kumaş ya da bez parçası)³², Tahtadan yapılmış tabletler³³ ve Kırık seramik parçalarıydı.³⁴

Hz. Peygamber'in vahyin yazılması için kemik ve taşların kullanılmasının altında yatan nedenin vahyin muhafaza edilmesi olduğu³⁵ bazı kimseler tarafından dile getirilmiş olsa da, biz bunun böyle olmadığını düşünüyoruz. Bunun altında yatan asıl nedenin; Hz.

²⁹ Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*: 45; Nesâî, *Kasame*: 47; Ahmed b. Hanbel, IV/176.

³⁰ Zerkânî, *a.g.e.*, I/222.

³¹ Suyûtî, *el-İtkân*, I/141; Zerkânî, *a.g.e.*, s. 223; Yahya, Muhammed İbrahim, *el-Medhal ilâ Tefsîri'l-Kur'an*, Dasru'l-Medâri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002, s. 124; Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 54.

³² Zerkânî, *a.g.e.*, s. 223; yahya, *a.g.e.*, s. 124; Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, s. 99.

³³ Suyûtî, *a.g.e.*, s. 141; Demirci, *a.g.e.*, s. 99.

³⁴ Demirci, *a.g.e.*, s. 99.

³⁵ Hamidullah, Muhammed, *Kur'an Tarihi* (Çeviri: Mehmet Sait Mutlu), TDV, Ankara, 1991, s. 51.

Peygamber'in vahyi hemen kayıt altına aldırma konusundaki hassasiyetinin olduğunu söyleyebiliriz. O dönem, yazı malzemesi bulmanın son derece sıkıntılı olduğu bir dönemdi. Vahyi yazabilecek uygun bir malzeme ilk anda bulunamayabiliyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber uygun malzeme buluncaya kadar beklemek yerine elde edilebilen ilk şeye vahyi yazdırıyordu. Bu bir hayvan kemiği, tahta parçası ve bez parçası olabildiği gibi bir seramik parçası da olabiliyordu. Ama daha sonra uygun malzeme bulununca buradaki yazılar oraya aktarılıyordu. Zeyd b. Sabit'ten gelen: “*Kur'an'ı Ruka'lardan telif ediyorduk*”³⁶ şeklindeki rivayet de bu durumu desteklemektedir.

Vahyi kayıt altına almakta bu kadar hassas davranan ve uygun bir malzeme buluncaya kadar dahi beklemeyen Hz. Peygamberin, nübüvvetin ilk yıllarında inen vahiyleri yazdırmaması düşünülemez.

Hz. Zeyd b. Sabit'ten gelen: “*Kur'an'ı Ruka'lardan telif ediyorduk*” şeklindeki teliften kasıt; Hz. Peygamber (sas)'in işaretine göre ayetlerin tertip edilmesiydi. Hangi ayetin Kur'an'ın neresine konulacağını ona Cebrail (as) söylüyor, o da ona göre vahiy katiplerine söylüyordu.³⁷

4. Kur'an'ın yazılmasından maksat onun muhafaza edilmesidir. Bu konuda Hz. Peygamber ve sahabe çok büyük gayretler göstermişlerdir. Hatta bu konuda sahabe arasında tatlı bir rekabet vardı. Uhud şehitleri defnedilirken, ezberi daha fazla olan sahabenin kabrin ön tarafına konulmasında³⁸ olduğu gibi, ezberi çok olanlar daha faziletli sayılıyordu. Yine evlenecek kimselerin eşlerine mehir olarak Kur'an öğretmeleri gibi durumlar, onların Kur'an'ın hıfzına verdikleri önemi göstermektedir.

Hz. Peygamber (sas)'in: “*Benden Kurandan başkasını yazmayın.*”³⁹ ifadesinden, sahabede yazma noktasında bir isteğin olduğu anlaşılmaktadır. Bu isteğin kaynağı da; Kur'an'ın yazılmasına atıfta bulunan ayetler olduğu düşünülebilir. Onların Kur'an'ın bu övgüsüne layık olabilmek için böyle bir gayret içerisinde olabilirler.

Kur'an'ın yazılması ve ezberlenmesi konusunda Hz. Peygamberin ve sahabenin göstermiş olduğu hassasiyetin sonradan olduğu düşünülemez. Belki sahabe Hz. Peygamberin yönlendirmesine göre böyle bir hassasiyete sahip olsa da Hz. Peygamber için bu mümkün

³⁶ Zerkânî, *a.g.e.*, s. 223.

³⁷ Zerkânî, *a.g.e.*, s. 223.

³⁸ Buharî, *Megâzî*: 24

³⁹ Müslüm, *Zühd ve'r-Rek2A İâik*: 72.

olan bir şey değildir. İlk inen ayetlerde yazıya ve kaleme atıfta bulunmasından hareketle Hz. Peygamberde bu hassasiyetin vahyin ilk nazil olmaya başladığı dönemde dahi olduğunu söylemek daha isabetlidir.

5. İlk inen ayetlerde Hz. Peygamber'in ezberlemek için dillerini hareket ettirmesi ve bu konuda uyarılması. İnen ayetleri korumak için ezberlemeye çalışan Hz. Peygamberin, onu en iyi koruma şekli olan yazdırma konusunda ağır davranılması düşünülemez. Ezberleme konusunda hassas davranan birinin yazdırma konusunda da aynı derecede hassas olması normaldir. Kur'an ezberlemeyi teşvik eden Hadis-i şerifler de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Buraya kadar yapmış olduğumuz değerlendirmelerden hareketle vahyin nübüvvetin ilk yıllarından itibaren yazılmaya başladığını söyleyebilmekle birlikte bunun açığa çıkmamasının İslam'ın yayılması ile alakalı olduğunu zikredebiliriz. İslam'ın gizli olarak yayıldığı yıllarda, vahyin yazılması ve bu yazılan vahiyler de gizli tutulmuş olabilir.

“Resulullah, düşman eline geçer diye üzerimizde Kuran yazılı Mushaflarla düşman beldelerine gitmemizi yasakladı.”⁴⁰ şeklindeki rivayet de bu fikrimizi desteklemektedir. Sahabenin üzerlerinde Kur'an ayetleri olduğu halde düşman beldelerine gitmekten yasaklanmalarının arkasında yatan neden; Kur'an'ın korunması düşüncesidir. Buna benzer düşünceden dolayı, İslam'ın gizli yayıldığı dönemlerde vahyin yazılması da gizli tutulmuş olabilir.

Bu gizlilik Hz. Ömer'in Müslüman olmasına sebep olan hadiseden dolayı istemeyerek de olsa ortadan kalkmış ve akabinde gelen açıktan tebliğ dönemi ile birlikte böyle bir şey artık ihtiyaç duyulmamış olabilir.

D. İlk Vahiy Kâtibi

Kaynaklarda genellikle Mekke'de ilk vahiy kâtipliği yapan kişinin Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh⁴¹, Medine de ise Ubeyy b. Ka'b⁴² olduğu zikredilir. Fakat biz Mekke'de ilk vahiy kâtibinin Abdullah b sa'd b. Ebî Serh olduğu görüşüne katılmıyoruz.

Köksal'ın Belazurî'den nakline göre; Mekke'de Hz. Peygamber'e ilk vahiy geldiğinde -aralarında Ömer b. Hattab, Ali b. Ebî Talib, Osman b. Affân, Ebu Ubeyde el-Cerrah ve Talha'nın da aralarında bulunduğu- Kureys'ten en az 17 kişi okuma yazma biliyordu.⁴³

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, II, 10.

⁴¹ Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 53; Demirci, *a.g.e.*, Muhsin, s. 97.

⁴²Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 53; Demirci, *a.g.e.*, s. 97.

Yine bazıları Medine Dönemi vahiy katipleri olmakla birlikte; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Abdullah b. Sa'd b. Serh, Zeyd b. Sabit, Zubeyir b. Avvam, Ubeyy b. Ka'b, Halid b. Sai'd, Ebbân b. Sa'îd, Muaviye b. Ebi Sufyan, Hanzala b. Er-Rebi⁴⁴, Muaykîb b. Ebî Fatîma⁴⁵, Abdullah b. Erkam, Şurahbil b. Hasene, Abdullah b. Revâhâ⁴⁶ Muaz b. Cebel⁴⁷ en meşhur vahiy kâtipleri olarak zikredilirler.

Hız. Ali ve Hız. Ebubekir ise hem ilk Müslümanlardan hem de vahiy kâtibi olmaları yönüyle dikkat çekmektedirler. Yine Hız. Ali'nin vahyin başlangıcında okuma yazma bilenlerden olması da kayda değer bir bilgidir.⁴⁸

Vahyin, nübüvvetin ilk yılından itibaren yazılmaya başladığını söylemiştik. Bu vahiyleri kayda geçen vahiy kâtibinin ise öncelikli olarak Hız. Ali ve Hız. Ebubekir olduğunu söyleyebiliriz. Hız. Ebubekir de Mekke döneminde vahiy kâtipleri arasında zikredilse de Hız. Ali'nin bu konuda daha önceliğe sahip olduğunu düşünüyoruz. Hız. Peygamber Hız. Ebubekir ile hicret ederken de Hız. Ebubekir'in yanına âmir b. Fuheyre'i vahiy kâtibi olarak almış olması da bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Hız. Ali'ye öncelik vermemizin gerekçelerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hız. Ali'nin nübüvvetin başlangıcında bile okuma yazma biliyor olması,
2. İlk Müslümanlardan, hatta ikinci Müslüman olması,
3. İsmi Mekke'deki vahiy kâtipleri arasında zikredilmesi,
4. Kendine ait özel bir Mushaf'ının olması
5. Küçük yaştan itibaren Hız. Peygamberin yanında bulunması ve bunun sağlamış olduğu ilmi üstünlük.

Vahiy yazmak hususunda eline ilk geçen malzemeleri kullanan Hız. peygamberin, insan kaynağı hususunda ilk kaynak olan Hız. Ali ve Hız. Ebubekir'den istifade etmemiş

⁴³ Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi (Mekke Dönemi)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, III/98; Şen, Ziya, "Kur'an-ı Kerim'in Yazılması", *Diyanet İlmî Dergisi Kur'an Özel Sayısı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 61.

⁴⁴ Yahya, Muhammed İbrahim, *a.g.e.*, s. 124; Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 53; Demirci, *a.g.e.*, s. 98.

⁴⁵ Demirci, *a.g.e.*, Muhsin, s. 98.

⁴⁶ Yahya, Muhammed İbrahim, *a.g.e.*, s. 124; Cerrahoğlu, *a.g.e.*, Tefsir Usulü, s. 53; Demirci, *a.g.e.*, s. 98.

⁴⁷ Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 53.

⁴⁸ Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi (Mekke Dönemi)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, III/98; Şen, Ziya, "Kur'an-ı Kerim'in Yazılması", *Diyanet İlmî Dergisi Kur'an Özel Sayısı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s. 61.

olması düşünülemez. Zikretmiş olduğumuz bu deliller, ilk vahiy kâtibinin Hz. Ali ve Hz. Ebubekir'in olması ihtimalini daha kuvvetli hale getirmektedir.

Hz. Ali ve Hz. Ebubekir'in vahyi ne zaman yazmaya başladığı kaynaklarda zikredilmese de, bunun nübüvvetin başlangıcından itibaren olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an'da kaleme ve yazmaya atıfta bulunulması, Hz. Peygamber'in bu konudaki hassasiyeti ve bu iki kişinin nübüvvetin başlangıcından itibaren iman etmiş olmaları bu düşüncemizi teyit eder niteliktedir. Bu kimselerin bu ulvî görevi, insan kaynağına en fazla ihtiyaç duyulduğu bir anda yapmaya başlamış olmaları daha doğaldır.

Sonuç

Allah Kur'an'ın korunmasını tekeffül etmiştir ve bu koruma işi vahyin ilk nazil olmaya başladığı andan itibaren başlamış ve hâlâ da devam etmektedir. Bu koruma şekli de hıfz ve kitabet (yazma) şeklinde gerçekleşmiştir. Hıfz olayının ilk dönemden beri var olduğu bilinmekle birlikte kitabet olayının ne zaman başladığı net olarak tespit edilememiştir. Vahyin ezberlenmesi için bu işe gönül veren kimselerin beyinleri kullanılırken, yazılması için okuma yazma bilen vahiy kâtipleri kullanılmıştır.

Kesin olmamakla birlikte vahyin ilk dönemden itibaren yazıya aktarıldığı düşüncesindeyiz. Bazı ayetlerde Kur'an'ın yazılmış bir kitap olduğuna, yazıya ve kaleme vurgu yapılması Kur'an'ın yazılmasına bir işaret olarak algılanabilir. Hz. Peygamberin vahiy geldiği zaman bir an önce onu yazıya aktarmadaki hassasiyeti ve bu konuda yazı yazılabilecek ne malzeme var ise onları kullanması da Kur'an'ın ilk devirlerden itibaren yazıldığını göstermektedir.

İlk vahiy kâtibinin kim olduğu meselesi tartışma konusu olsa da bunun Hz. Ali ve beraberinde de Hz. Ebubekir'in olduğunu düşünebiliriz. İslam gelmeden önce Mekke'de okuma yazma bilen çok az kimseden biri olması, Hz. Peygambere ilk iman edenler arasında bulunması, isminin vahiy kâtipleri arasında geçmesi ve özel bir Mushaf'ının bulunması gibi karineler bu kişinin Hz. Ali olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Hz. Ali'nin bu konuda öncü olması ile birlikte Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir'den de istifade etmiş olabilir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.
 El-A'zamî, Muhammed Mustafa, *The History of the Qur'ann Text*, Uc İslamic Academy Leicester, England.
 Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.

- Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, İFAV, İstanbul, 2012.
- Erdem, Mehmet, *İslam Teşriinin Oluşum Seyri Açısından Vahy Döneminin Mekke Merhalesi ve Safhaları*, Dini Araştırmalar, Eylül-Aralık 2006
- Hamidullah, Muhammed, *Kur'an Tarihi* (Çeviri: Mehmet Sait Mutlu), TDV, Ankara, 1991.
- İbn İshak, Ebu Abdillâh Muhammed, *Siretü İbn İshâk*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya, 1981.
- İbn Kesîr, Ebu'l-fedâ İsmail b. Ömer, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007
- İbnü'l- Esîr, *Usudü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Dar-u İbni Hazm, Beyrut, 2012.
- Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi (Mekke Dönemi)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.
- Müslüm, Ebu'l-Huseyin Müslüm el-Haccâc, *Sahih-i Müslüm*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n- Nesâî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Suyûtî, Celâleddin, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, el-Mektebetü'l-Asriyyetü, Beyrut, 2008.
- Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi Tefsîri'l-Me'sûr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993.
- Şen, Ziya, "Kur'an-ı Kerim'in Yazılması", *Diyanet İlmî Dergisi Kur'an Özel Sayısı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.
- Yahya, Muhammed İbrahim, *el-Medhal ilâ Tefsîri'l-Kur'an*, Daru'l-Medâri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002.
- Zerkânî, Muhammed b. Abdu'l-Azîm, *Menâhilü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.